

Vasile Bahnaru

LEXICUL POEZIEI LUI GRIGORE VIERU
(ASPECTUL FUNCȚIONAL, STILISTIC ȘI POETIC)

0. Dacă aspectului stilistic-literar al poeziei lui Grigore Vieru i-au fost consacrate numeroase studii, inclusiv circa 15 studii monografice¹, aspectul stilistic-lingvistic al acesteia este cercetat insuficient, pentru a nu declara că nu a fost cercetat în genere. Într-adevăr, lingviștii au fost mai puțin preocupați de analiza lingvistică a poeziei lui Grigore Vieru și această situație este determinată nu atât de lipsa de interes pentru cercetarea lingvistică a stilului poeziei poetului, cât, credem, de penuria de timp și de existența unor probleme mai arzătoare pentru moment. Tocmai din aceste considerente în cele ce urmează ne propunem să analizăm, din punct de vedere lingvistic, limba poeziei lui Grigore Vieru, stăruind în special asupra lexicului acesteia.

0.1. Mai întâi, este necesar să constatăm că poezia lui Grigore Vieru nu are un destinatar precis, întrucât ea, din punctul de vedere al vârstei cititorului, este adresată copiilor de la 3 până la 80 de ani, cu „simțire românească”. Mai mult, întreaga poezie a lui Grigore Vieru se produce în jurul identificării locului pe care îl deține românul basarabean (fie el copil, fie om în etate) în univers, în general, și în spațiul cultural românesc, în parte. De altfel, Grigore Vieru susține că, în aceste circumstanțe, scrierea poeziei este o „muncă de ocnaș” și consideră volumul *Taina care mă apără* „cartea vieții mele”², întrucât „șlefuirea cuvântului, desăvârșirea metaforei, adâncirea și limpezirea ideii poetice nu au capăt în timp”³, din care cauză poetul se confesează cum că a „răsărit ca poet din chemare, iar nu din emulație”⁴ și că vine în poezie „din suferință, la fel din înțelegerea că viața nu este o joacă. Deci, nici poezia nu este o zbenguială a cuvintelor”⁵.

0.2. Așa cum menționam la început, în studiul de față intenționăm să analizăm, mai ales, lexicul poeziei lui Grigore Vieru, unitățile de vocabular urmând să fie examinate din punct de vedere formal și semantic. Prima constatare care se impune în urma analizei vocabularului acestei poezii este caracterul lui omogen, incluzând unități lexicale comune, cunoscute tuturor vorbitorilor de română. În acest context se cere să avertizăm destinatarii acestei cercetări că nu am supus analizei instrumentele gramaticale (prepozițiile și conjuncțiile), verbele auxiliare, pronumele, interjecțiile și onomatopeele, chiar dacă cea mai mare parte a acestora se referă la stratul lexical fundamental din limba română. Cu alte cuvinte, vorbind despre lexicul fundamental sau uzual al poeziei lui Grigore Vieru, avem în vedere stratul de cuvinte care cuprinde unitățile de vocabular al limbii scrise sau vorbite. De altfel, așa cum confirmă opinia celor mai mulți lexicologi și lexicografi, procedeele de care dispunem actualmente pentru identificarea vocabularului

fundamental sau uzual al unei limbi sunt de natură empirică, unicul criteriu viabil fiind furnizat de conștiința lingvistică a autorului și de cunoștințele lingvistice de care dispune publicul vorbitor de limbă română. Să reținem că vocabularul uzual este inclus în întregime în dicționare, fără a se manifesta reticențe deosebite față de un cuvânt sau altul și ca urmare vocabularul curent este tratat în modul cel mai detaliat în dicționar. Acesta include unitățile lexicale ce intră în uzul scris sau vorbit al unui vorbitor cu nivel mediu de cultură. Termeni de acest fel sunt prezentați în dicționar fără indicații despre cadrul lor funcțional, fără precizarea situației de comunicare în care ei sunt folosiți (limbajul familiar, popular, regional sau, dimpotrivă, limba cultă, literară), întrucât fac parte din stratul lexical cel mai uzual, care include și toate instrumentele gramaticale (prepoziții, conjuncții etc.). În plus, vocabularul din fondul comun sau curent este întrebuințat, practic, în toate stilurile limbii literare și populare: beletristic, publicistic, familiar, colocvial etc. Mai mult, el include și un număr considerabil de cuvinte numite tradițional neologice. Lexicul comun asigură continuitatea limbii în timp și spațiu, adică în evoluție istorică și pe axa teritorială de răspândire a limbii române. Vocabularul comun sau curent se opune tuturor celorlalte straturi lexicale ale lexicului, diferențiate fie din punct de vedere temporal, fie din punct de vedere spațial, fie, în fine, din punct de vedere social. În principiu, vocabularul de bază, împreună cu sistemul gramatical și cel fonetic, constituie „nucleul limbii, factorul ei de stabilitate și de dezvoltare”⁶.

1.0. Așadar, lexicul uzual al poeziei lui Grigore Vieru coincide, în linii mari, cu noțiunea lexic uzual al limbii române literare⁷, cea mai reprezentativă, din punct de vedere cantitativ și calitativ, fiind clasa substantivului. Substantivele din poezia lui Grigore Vieru (în număr de 981 de unități) se referă la cele mai variate domenii din viața spirituală și materială a omului contemporan, dominant fiind, firește, cadrul rustic al existenței poetice. În urma unei clasificări tematice, care, de altfel, este în multe privințe arbitrară, **substantivele** din poezia lui Grigore Vieru se referă la: a) **casă și viața de familie** – *așternut, baie, băiat, bărbat, bătrân, bătrânețe, bolnav, bunic, cană, casă, căldare, căpătâi, căsuță, copil, copilărie, covată, cuptor, curte, cuțit, doamnă, domn, draniță, farfurie, fată, fecioară, fecior, femeie, fereastră, fiu, frate, frăție, gard, gazdă, geam, gospodar, grădină, grindă, ilău, jar, jărat, lăicer, leagăn, lumânare, lumină, maică, măicuță, mamă, masă, mătușă, mumă, măritiș, mire, mireasă, moș, moșie, moștenire, naștere, neam, nepot, noră, nume, nuntă, oaspete, ocol, oglindă, ogradă, orfan, ospăț, pahar, pat, părinte, perete, pernă, plug, poartă, pod, prag, prieten, prunc, rudă, rufă, scară, scaun, seceră, sobă, soră, soață, soț, soție, străbun, strămoș, streășină, ștergar, tată, taur, trai, ușă, vatră, văduvă*; b) **floră** – *bob, brad, buruiană, busuioc, cetină, chiparos, cicoare, coajă, copac, cracă, creangă, crenguță, crin, curpen, dovieac, fag, floare, foaie, frag, fragă, fruct, frunză, frunziș, ghindă, ghiocel, grăunte, grâne, grâu, iarbă, iederă, laur, legumă, lemn, loază, mac, măr, mărar, măsline, mintă, mugure, neghină, nucă, otavă, pai, pară, pădure, păstaie, pătrunjel, pârg, pepene, pir, pleavă, plop, poamă, pom, porumb, prun, ram, răchită, rădăcină, rodie, salată, salcâm, salcie, sămânță, sfeclă, spic, stejar, tei, trandafir, trestie, țelină, ulm, urzică, vâzdoagă, vie, volbură, zarzăr*; c) **faună și realități legate de faună** – *albină, aripă, armăsar, cal, căprioară, câine, cârțiță, cioc, ciocârlie,*

coadă, coamă, cocor, cocoș, copită, corn, cuc, cuib, diavol, dihanie, dulău, fagure, făptură, fință, fiară, furnică, găină, gălbenuș, gheară, greier, hoit, ied, javră, jivină, lână, lenos, leu, lup, matcă, melc, mied, miel, miere, mierlă, mistreț, ogar, orătanie, ou, pană, pasăre, păduche, păianjen, pâlc, porc, potaie, privighetoare, pui, purcel, râmă, rândunică, rândunea, roi, stol, șarpe, șobolan, trup, țâriac, veveriță, vierme, viperă, vultur; d) **realități și acțiuni umane** – adevăr, adunare, aflare, ajutor, alinare, amintire, apropiere, cânt, cântare, cântăreț, cântec, colind, colindă, consimțământ, cuvânt, deșteptare, deznădejde, dușman, fapt, faptă, fel, fire, geniu, glumă, grai, horă, iubire, iubită, izbăvire, izbândă, răsuflare, răsuflător, scăldat, scris, scrum, scuipat, seamă, seamăn, semănătorist, semn, serbare, șfat, urmă, veste, vis, visare, vorbă, zâmbet, zid, zidire; e) **părți ale corpului uman** – braț, brâu, buză, cap, ceafă, cearcăn, chip, cot, creștet, deget, dinte, duh, față, frunte, gând, gât, geană, genunchi, gheb, glas, gleznă, gură, inimă, lacrimă, lapte, limbă, mădular, măduvă, mână, minte, mustață, obraz, ochi, os, palmă, păr, pântec, picior, piept, plămân, pleată, pleoapă, pumn, sân, sânge, sfârc, spate, spinare, suflare, suflător, șale, șold, talpă, tâmplă, trup, țeastă, umăr, unghie, ureche; f) **natură** – abur, aer, amiază, amurg, apă, apus, arșiță, baltă, beznă, ceață, cer, chiciură, codru, crivăț, curcubeu, curent, cutremur, deal, deșert, foc, frig, freamăt, fulger, fum, furtună, ger, gheață, grindină, izvor, îngheț, întuneric, lac, lespede, luceafăr, lucru, lume, lună, luncă, mal, mare, munte, negură, nelumină, ninsoare, nor, pământ, pâclă, peșteră, ploaie, poiană, prăpastie, promoroacă, prund, prundiș, puhoi, pulbere, pustie, pustiu, rază, răcoare, râu, rouă, rourare, scânteie, secetă, soare, stâncă, stea, stihie, strat, strop, troian, umbră, undă, val, vale, vâlurare, văpaie, văzduh, vânt, vântoasă, vârtej, viață, viețuire, vifor, viforniță, vijelie, viscol, zăpadă; g) **timp** – an, ceas, clipă, dimineață, duminică, iarnă, noapte, primăvară, sâmbătă, seară, toamnă, trecut, vară, veac, vechime, vecie, veșnicie, viitor, vreme, zi, zor; h) **spațiu** – ascunziș, bârlog, capăt, câmp, câmpie, colț, crăpătură, culme, cuprins, fund, gaură, groapă, hățiș, hău, jur, loc, margine, mărginit, miez, mijloc, necuprins, nemărginire, preajmă, răsărit, sfârșit, stângă, străfund, țărâm, treaptă, trecătoare, trecere, țarm, uscat, uscăciune, vârf, verstă, zare; i) **credințe** – apostol, Atotziditor, biserică, candelă, colivă, Crăciun, credință, creștin, crez, cristelniță, cruce, Dumnezeu, giulgiu, icoană, înger, mănăstire, mântuire, Mântuitor, naibă, psalm, psaltire, rai, răstignire, rugăciune, scriptură, sfânt, sobor, zeu; j) **simțuri** – amiros, auz, gust, mireasmă, miroso, miroznă, văz; k) **substanțe** – aramă, argint, aur, fier, humă, lut, nisip, oțel, piatră, sare, tină, țărână, var, venin, zoaie; l) **acțiuni și rezultate** – arătură, ardere, asemănare, asfințire, bazar, bătaie, bătlie, beție, blestem, brazdă, căutare, cenușă, curgere, deosebire, folos, fugă, glie, huruit, iertare, îmbrățișare, încălțare, început, înfrângere, ingenunchere, înjosire, însetat, înstrăinare, întâlnire, întâmplare, întindere, întins, întoarcere, întruchipare, întrupare, înțelept, înțeles, înviere, învrăjire, jertfă, jertfire, joc, jucărie, legământ, legătură, lepădătură, liniște, lipsă, luptă, măcel, mers, minciună, minunăție, minune, miriște, mușcătură, numărare, ocară, osteneală, pace, pas, pază, pândă, plâns, pocnet, port, poruncă, potop, povață, poveste, poză, pricină, priveghere, priveghi, privire, răgaz, rănit, răspuns, războinic, răzbunare, răzlețire, rând, reazem, sacrificat, sărbătoare, sărut, sprijin, strânsoare, strigăt, sumedenie, sunet, șirag, șoptă, știre, taină, toi, trădare, tremur, trudă, ucidere, uzor, vin, vuiet, zbor,

zbucium, zumzet, zvârcolire, zvon; m) **unelte de muncă, instrumente și arme de luptă** – armă, ascuțiș, bătă, bucium, car, cartuș, cercel, cheie, ciocan, ciorpac, clește, clopot, clopoțel, coardă, coasă, condei, corabie, cosor, coș, coroană, cui, cunună, glonte, glonț, hăț, inel, lacăt, lanț, par, pistol, potcoavă, răzătoare, sabie, sac, salbă, săbioară, săgeată, schijă, scut, secure, spadă, stâlp, strună, șa, tăiș, târnăcop, tobă, tun, țință, vioară, zăvor, zurgălău; n) **produse alimentare** – azimă, cafea, carne, cartof, ceai, cireașă, covrig, dulceață, grăsime, hrană, hrean, înghețată, pască, pâine, prânz, ulei, unt, zahăr; o) **articole vestimentare** – basma, bocanc, broboadă, cămașă, mânășă, năframă, pălărie, poală, rochie, veșmânt; p) **calități și stări umane** – bine, blândețe, boală, bogăție, bucurie, caznă, cerșetoare, cerșetor, chin, cinste, cioban, ciudă, cruzime, cuget, curat, desime, dispreț, dor, dorință, dormit, dragoste, doină, dreaptă, dreptate, durere, fericire, foame, foamete, frică, frumusețe, grație, grijă, hulă, jale, josnicie, lăcomie, milă, moarte, mormânt, mort, nădăjduire, nădejde, năduf, necaz, necurăție, necuviință, nehodină, nemurire, nerozie, nerușinare, nesomn, noroc, om, omenie, omenire, patimă, păcat, pitic, pizmă, pocăință, prost, prostie, putere, puțință, răbdare, rău, rușine, roșu, sălbatic, sălbăticiune, sete, siguranță, singurătate, slavă, slobodă, soartă, somn, spân, spânzurat, sprinteneală, stare, sudoare, suferință, tăcere, tângă, teamă, tihnă, tinerețe, tristețe, țâfnă, uimire, umilință, umilire, ură, urât, urâtenie, vină, vitejie, voie, voinic, vrajă, vrajbă, vrere; r) **realități sociale** – ban, cale, carte, cărare, cătușă, cimitir, ciob, comoară, concetățean, dată, datină, drum, graniță, grănicer, hoardă, hotar, iarmaroc, jecmănitor, judecător, lege, martor, moară, năvălitor, oaste, ocaș, ocnă, oraș, orășancă, ordine, ostaș, oștire, patrie, placat, popor, preț, război, român, românime, sat, soldat, steag, stradă, școală, tarabă, târg, temniță, tătar, Tricolor, trupă, Țară, țințirim, vrăjmaș; s) **obiecte variate** – bucată, bulgăr, bumbac, bun, butuc, căcățel, căpiță, ceară, cordică, dără, fărâmă, fântână, fir, glod, grămăjoară, jumătate, mărgea, mătase, minge, nai, noian, ochean, parte, pată, pânză, petic, ramă, rană, sârmă, sicriu, tarabă, turmă, țandără, țeapă, țeavă, vargă, verigă; ș) **construcții, încăperi** – cetate, chilie, construcție, coteț, cușcă, punte, ruină; t) **ocupații umane** – cosaș, crai, crăiasă, dascăl, împărat, plugar, preot, rege, rob, slujitor, stăpân, strajă, strajnic, tâlhar, țăran, țințaș, voievod; ț) **creații ale imaginației** – drac, zmeu.

1.1. În poezia lui Grigore Vieru am atestat 543 de **verbe** din cele mai variate domenii de activitate: *a aburi, a (se) acoperi, a adăuga, a adânci, a admira, a adormi, a (se) aduce, a adulmea, a (se) aduna, a (se) afla, a (se) agăța, a ajunge, a (se) alătura, a albi, a alcătui, a alege, a alerga, a (se) alipi, a aluneca, a (se) alunga, a (se) amesteca, a ameți, a aminti, a amiroși, a aparține, a apăra, a apărea, a apăsa, a (se) apleca, a aprinde, a (se) apropia, a apuca, a ara, a (se) arăta, a arde, a (se) arunca, a asculta, a se ascunde, a ascuți, a (se) asemăna, a asfinți, a (se) așeza, a aștepta, a (se) așterne, a atârna, a atinge, a auri, a (se) auzi, a avea, a azvârli, a bate, a bea, a biciui, a binecuvânta, a birui, a blestema, a bocăni, a bubui, a (se) bucura, a cădea, a călări, a călca, a căsca, a se cățăra, a căuta, a cânta, a cârmui, a cârpi, a câștiga, a cere, a cerne, a (se) chema, a chinui, a cinsti, a ciopli, a citi, a clădi, a se clătina, a coase, a coborî, a colinda, a constrânge, a conteni, a cosi, a se crăci, a crâcni, a (se) crede, a crește, a croncăni,*

a (se) cuibări, a se culca, a cumpăra, a cunoaște, a (se) cuprinde, a curăța, a curge, a curma, a cuteza, a (se) cutremura, a se cuveni, a da, a dăinui, a dănuți, a (se) dărâma, a dărui, a (se) deosebi, a (se) depărta, a deprinde, a (se) deschide, a descoperi, a descuia, a (se) desface, a (se) desfășura, a deshăma, a (se) despărți, a despleti, a (se) desprinde, a (se) destrăma, a (se) dezgheța, a (se) dezlipi, a (se) dezmetici, a dispărea, a dibui, a dobândi, a domni, a dori, a dormi, a (se) duce, a dudui, a durea, a face, a fâgădui, a se fărâmița, a fâta, a fi, a ființa, a flutura, a frânge, a fugi, a fura, a găsi, a găti, a (se) gândi, a gătui, a geme, a glăsui, a goni, a (se) grăbi, a greși, a se gudura, a gusta, a hăcui, a (se) hrăni, a hurui, a ierta, a ieși, a intra, a (se) iscăli, a ispiti, a (se) iubi, a (se) ivi, a izbi, a izbucni, a izgoni, a izvorî, a îmbătrâni, a îmbrăca, a îmbrățișa, a împărți, a împinge, a împleti, a împodobi, a (se) împraștia, a (se) împrăspăta, a împușca, a înălbi, a (se) înălța, a (se) încălzi, a încăpea, a încărunți, a încătușa, a începe, a înceta, a închide, a (se) închina, a incolăci, a incolți, a încovoia, a încuia, a (se) încuraja, a (se) incurca, a (se) îndepărta, a îndrăgi, a îndrăzni, a îndrepta, a îndulci, a (se) îndura, a se îneca, a înfășura, a înfige, a (se) înflora, a înflori, a (se) înfrăți, a (se) înfrunța, a înfrunzi, a îngădui, a îngenunchea, a (se) înghesui, a îngheta, a înghiți, a îngropa, a înhăma, a înjura, a înlănțui, a (se) înmulți, a înnebuni, a (se) înnodea, a (se) înnoi, a înota, a înscrie, a însoți, a înspăimânta, a înstrăina, a înșira, a întări, a (se) întâlni, a se întâmpla, a întârzia, a (se) întinde, a (se) întipări, a (se) întoarce, a (se) întreba, a întrerupe, a (se) întrupa, a (se) întuneca, a înțelege, a învăța, a (se) înveli, a înverzi, a înveseli, a învia, a învinge, a se învoi, a învrednici, a jigni, a (se) jilăvi, a (se) juca, a judeca, a jura, a lăcrima, a (se) lăsa, a lătra, a (se) lăuda, a lega, a (se) legăna, a (se) liniști, a lipsi, a (se) lovi, a lua, a luci, a (se) lumina, a luneca, a (se) lungi, a lupta, a se măcelări, a măcina, a mări, a mărșălui, a măsura, a mâna, a mânca, a mângâia, a mângâli, a merge, a merita, a minți, a (se) minuna, a se mira, a miroși, a mirui, a (se) mișca, a moțâi, a mulțumi, a munci, a muri, a mușca, a (se) muta, a muți, a (se) naște, a se nărui, a năvăli, a necheza, a se negri, a (se) neliniști, a nimici, a ninge, a număra, a (se) numi, a nunti, a (se) obișnui, a obloji, a ochi, a ocoli, a (se) odihni, a (se) oglindî, a omorî, a (se) opri, a osteni, a otrăvi, a se oua, a paște, a păcăli, a pălmui, a părâsi, a părea, a păstra, a păși, a (se) păzi, a pândi, a pângări, a pârî, a pedepsi, a (se) perinda, a petrece, a pica, a picura, a pieptăna, a (se) pierde, a pieri, a pironi, a plânge, a (se) pleca, a plesni, a se plodi, a ploua, a pluti, a (se) pomeni, a (se) potoli, a potopi, a povesti, a se prăbuși, a prăda, a (se) prăznui, a preamări, a (se) preface, a (se) pregăti, a (se) prelinge, a presăra, a preschimba, a presura, a pretinde, a primi, a (se) prinde, a privi, a pune, a purta, a se pustii, a putea, a rade, a răbda, a se răci, a răcori, a rămâne, a răni, a răpi, a se rări, a răsări, a răstigni, a rătăci, a răzbate, a răzui, a se răzvrăti, a râde, a râvni, a reaprinde, a reda, a (se) regăsi, a reînflori, a reteza, a (se) retrage, a (se) revârsa, a reveni, a rezema, a (se) ridica, a (se) roade, a roi, a rosti, a roti, a se ruga, a rugini, a rumega, a rupe, a (se) rușina, a sări, a săruta, a sătura, a săvârși, a sângera, a scâlta, a scăpa, a scăpăra, a scânteia, a scârbi, a schimba, a scoate, a scormoni, a scie, a scrijela, a (se) scufunda, a scuipa, a (se) scutura, a seca, a semăna, a sfărâma, a se sfărma, a sfârâi, a (se) sfătui, a sfârși, a (se) sfi, a sfinți, a sforâi, a sili, a (se) simți, a (se) smulge, a sorbi, a sosi, a (se) sparge, a spăla, a (se) spânzura, a speria, a spune,

a spurca, a sta, a sticli, a (se) stinge, a străluci, a străpunge, a (se) strâmba, a strânge, a strica, a striga, a strivi, a (se) stropi, a suferi, a sufla, a suga, a sui, a suna, a se supăra, a surăde, a șchiopăta, a șerpui, a șfichiui, a șiroi, a șopti, a (se) șterge, a ști, a tăcea, a tăia, a (se) tăinui, a (se) târgui, a (se) teme, a (se) ticăloși, a (se) tolăni, a (se) topi, a trage, a trăda, a trăi, a trebui, a trece, a tremura, a tresălta, a tresări, a se trezi, a trimite, a tropăi, a trudi, a tulbura, a tuna, a fârâi, a țese, a ține, a țipa, a țistui, a ucide, a uita, a se uita, a umbla, a (se) umfla, a (se) umple, a undui, a (se) uni, a (se) urca, a urî, a urmări, a (se) usca, a (se) vărsa, a vâna, a se vâri, a (se) vedea, a veghea, a veni, a vesti, a viețui, a vinde, a visa, a voi, a vorbi, a (se) visa, a vorbi, a vrea, a zace, a zăpăci, a se zbate, a zbučni, a zbură, a zburătăci, a zburda, a zice, a zidi, a zmulge, a zugrăvi, a zurui.

1.2. De asemenea, am atestat 455 de **adjective** acoperind o gamă vastă de calități: *aburit, aciuat, adânc, adâncit, adevărat, adormitor, afund, alb, albastru, albăstriu, albăstrui, albit, alburui, alergător, amar, amuțit, aplecat, apropiat, argintiu, aromitor, ars, aruncat, arzător, ascuțit, asfințit, asurzitor, așternut, aurit, auriu, așa, bălai, bătrân, biblic, biet, binemirositor, biruitor, bisericesc, blând, bogat, bouresc, bucuos, cald, cărunț, căzut, cenușiu, ceresc, cernit, chemat, chinuit, chinuitor, ciudat, clătinat, coborât, cocoțat, colorat, comercial, considerat, copt, creștin, crud, cucernic, cuminte, cumplit, cunoscut, curat, cutezător, cutremurat, cuvios, dalb, dat, degerat, depărtat, des, deschis, desculț, desfrunzit, despicaț, desprins, destul, dezbătut, dezlănțuit, dezvelit, diavolesc, diferit, disperat, doborât, domnesc, doritor, drag, drept, duios, dulce, dureros, durut, evadat, falnic, feciorelnic, fericit, fierbinte, fioros, firesc, frământat, frățesc, fremătător, fricos, frumos, fudul, fumuriu, furișat, galben, galeș, gata, gălbior, gălbui, găzduit, ghimpat, gol, golaș, grabnic, grăbit, grăniceresc, greșit, greu, greșos, groaznic, grozav, harnic, hăituit, hămesit, hârtop, hrănit, hulpav, isteț, iubit, iubitor, izgonit, îmbrăcat, împărătesc, împărțit, împietrit, împrăștiat, împreunat, improspătat, înalt, înăbușit, închis, înclinat, înconjurat, încordat, încovoiat, încrâncenat, incredințat, incremenit, îndepărtat, îndoielnic, îndrăgostit, îndurerat, înnemuit, înfierbântat, înfipt, înflorit, înfloritor, înfometat, înfricoșat, înfrigurat, îngălbenit, îngâmfat, îngândurat, ingenuncheat, înghețat, îngrijit, înjunghiat, înlăcrimat, înnebunit, înnodat, înnoit, înrourat, însângerat, înseninat, insetat, instelat, înșirat, întors, întreg, întunecat, inverzit, învietor, învingător, înzăpezit, jefuitor, jilav, kirilic, latinesc, lăsat, legat, legănat, lesne, limpede, limpezit, lin, liniștit, lipit, luminător, luminos, lunecos, lung, mare, măiastră, mănos, măreț, mărunț, mâncat, mândru, mereu, mic, mincinos, minunat, mirat, miresmat, misterios, moale, moștenit, muiat, muncit, murdar, mustos, mut, năprasnic, năruitor, născut, năzdrăvan, neatins, neauzit, nebun, nebunatic, necântat, neclintit, necorupt, nedrept, nedumerit, negrăbit, negru, neîmplinit, neînconjurat, neîndoielnic, neînfricat, neînsuflețit, neînvățat, nelătrat, nemărginit, nemuritor, nenumărat, nenumit, neobișnuit, nepătruns, nepieritor, neputincios, nesfârșit, nestăpânit, neștiutor, nevăzător, nevăzut, nevoiaș, nezgomotos, nisipos, nou, obișnuit, ocrotit, ocupat, odihnitor, ofticos, oglindit, orb, oștenit, otrăvitor, păduratic, păgân, pământesc, părăsit, părintesc, păzitor, părjolitor, pângărit, pictat, picurat, pierdut, pitit, plâns, plecat, plin, porcos, poreclit, potopitor, potricălit, prădalnic, prăsit, prăvălit, preacucernic, preacuvios, preafericit, preaiubit, preasfânt, preasfințit, prelung, presurat, prezicător, pripit, proaspăt, propriu.*

puternic, putred, putregăit, răcoros, rămas, rănit, rărit, răsăritean, răsfrânt, răstignit, rătăcit, rău, războinic, râvnit, rece, risipit, rodnic, românesc, ros, roș, roșcat, rotund, rourat, rumenit, rupt, rușinos, salutat, sălbatic, săpat, sărac, sărat, sârman, sângeș, scăzut, scârbit, sclipitor, sculat, scump, scurt, scurtat, scuturat, sec, senin, sfânt, singuratic, slab, slugarnic, slușit, smolit, somnoros, spart, spălat, speriat, spintecat, spulberat, spurcat, statornic, sticlos, stăpânitor, străbun, străfulgerat, străin, străjuț, strălimpede, strălucitor, străvechi, strămb, strămbat, străns, subțiratic, subțire, suferind, supărat, surpat, șerpuitor, șoiman, șuierător, tainic, tăcut, tăiat, tăios, tămăduitor, tămâios, tânăr, tânguitor, târziu, teafăr, tihnit, topit, trădător, treaz, trecător, tremurător, tremurând, trezit, trist, trudit, tulbur, tulburat, turcit, ud, uitat, uluit, umed, umil, umilit, unic, unit, uriaș, uscat, ușor, ușurat, uzat, văduv, vălurat, văratic, văruiț, vârstnic, vechi, vecin, venit, verde, veșnic, veșted, viclean, viermănos, vinovat, visat, visător, văzut, viscolit, viteaz, viu, volburat, vuitor, zadarnic, zăgăzuit, zdrențuit.

1.3. În fine, **adverbul** este reprezentat de 105 unități lexicale: *abia, acasă, acolo, acum, adânc, ades, adineauri, afară, aici, aidoma, alături, amețitor, apoi, aproape, ascuțit, astfel, astăzi, atunci, bine, bunăoară, când, cândva, chiar, chiorâș, creștinește, crunt, cucernic, curând, definitiv, degeaba, degrabă, demult, deodată, departe, deseori, dimineața, dinainte, dincolo, dincotro, doar, drept, duios, durut, frățește, frânt, frumos, fuga, furiș, ghem, iarăși, împreună, înapoi, încă, încet, încotro, îndărăt, îndeajuns, îndelung, înduișat, înflorat, înfrigurat, înot, întocmai, întotdeauna, întruna, jos, lacom, leneș, lesne, liber, măcar, mâine, mereu, mios, năvalnic, neconținut, necunten, negreșit, neîncetat, nespus, nicicând, niciodată, numai, oare, oblăduitor, odată, omeneste, oricând, oriunde, părintește, pretutindeni, rusește, singuratic, străns, sus, totuși, țanțoș, unde, undeva, uneori, urât, ușor, veșnic, vreodată, vulturește, zilnic.*

2.0. Este necesar să reținem că vocabularul din fondul comun sau uzual este utilizat, practic, în toate stilurile limbii literare: beletristic, publicistic, familiar, colocvial etc. Așa cum am constatat mai sus, lexicul comun asigură continuitatea limbii în timp și spațiu, adică în evoluție istorică și pe axa teritorială de răspândire a limbii române. În același timp, acest fond lexical se opune tuturor celorlalte straturi lexicale ale vocabularului, diferențiate fie din punct de vedere temporal, fie din punct de vedere spațial, fie, în fine, din punct de vedere social sau profesional.

2.1. Așadar, prin analogie cu lexicul în genere, vocabularul poeziei lui Grigore Vieru se evidențiază și sub aspectul diferențierii temporale, incluzând un strat lexical arhaic și un alt strat lexical numit neologic. *Arhaisme* sunt considerate unitățile lexicale care au încetat a mai fi frecvente în limbă, trecând în fondul pasiv al acesteia. Treptat, aceste unități lexicale sunt date uitării de generațiile care vin în loc. La nivel lexico-semantic, identificăm arhaisme lexicale (de exemplu: *crășmă, crășmar, dugheană, dughenar, prăvălie, feredeu, heleșteu, simbrie, voroavă* etc.) și arhaisme semantice (a se vede substantivul *moșie* cu sensul de „pământ strămoșesc; patrie”: „*Spancioc este încă tânăr. În inima lui este iubire de moșie*” C. Negruzzi). Prin urmare, arhaismele sunt cuvinte vechi ieșite din circulație și înlocuite cu alte cuvinte (vezi: *feredeu – baie, oștean – soldat sau ostaș, florar – mai, cireșar – iunie, cuptor – iulie, brumărel – octombrie* etc.) sau cuvinte care au dispărut odată cu dispariția obiectului denumit de acestea (comp.: *opaiț, ițari, îmblăciu, opincă, berneveci* etc.).

Tot în clasa arhaismelor includem *istorismele*, întrucât acestea, ca și arhaismele, nu mai sunt în uzul limbii contemporane, fiind date uitării odată cu trecerea timpului în care erau folosite. Din categoria acestora fac parte unitățile lexicale din perioada veche și din cea a dominației turcești asupra țărilor române: *agă* „ofițer de ieniceri” și „prefect de poliție”, *domnitor* „conducător ereditar sau ales de boieri ai țărilor române”, *logofăt* „demnitar superior al curții domnești”, *jitnicer* „boier responsabil de grânele domnești”, *dărăban* „infanterist”, *pușcaș* „artilerist”, *haraci* „bir plătit Porții Otomane”, *uric* „bun transmis prin moștenire”, *vodă* „conducător ereditar sau ales de boieri”, *oier*, *medelnicer*, *căminar*, *adjutant* „(ieșit din uz) plutonier de aviație” etc.

Pentru limba română din Basarabia, au devenit istorisme acele unități lexicale care țineau de administrația de stat și economică sovietică: *soviet*, *soviet sătesc*, *colhoz*, *colhoznic*, *sovhoz*, *comsomolist*, *activist*, *pionier*, *octombrel*, *comitet executiv* etc.

În poezia lui Grigore Vieru numărul de **arhaisme** este redus, probă concludentă a faptului că opera acestuia este profund ancorată în realitatea cotidiană: *slovă* „literă chirilică; cuvânt”, *voievod* „domnitor”, *sămaș* „semen”, *a adăsta* „a aștepta”, *pre* „pe”, *lucoare* „lumină”, *a pogorî* „a coborî”, *norodnic* „popular”, *buche* „literă”, *norod* „popor”, *oștean* „soldat”, *viteaz* „erou; curtean”, *herb* „stemă”, *tabac* „tutun”, *aeroplan* „avion”, *milostiv* „milos”.

2.2. Am atestat, de asemenea, și câteva **forme verbale, adjectivale și substantivale arhaice, regionale sau populare**: *s-auză = s-audă*, *să nu cază = să nu cadă*, *izvorul cură = curge*, *griji mai nouă = mai noi*, *nuroră = noră*.

2.3. În mod tradițional, unii lingviști români definesc **neologismele** în calitate de împrumuturi lexicale recente, intrate în limbă începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, inclusiv cuvintele formate în interiorul limbii române prin combinarea a două sau mai multe elemente formative, dintre care cel puțin unul este neologic. Indiscutabil, în cele două secole și mai bine, în special din momentul afirmării Școlii Ardelene, ca moment crucial al resurecției naționale și al modernizării conceptelor și a limbii române, asimilarea cuvintelor noi s-a produs într-un ritm deosebit de dinamic și, ca urmare, unitățile lexicale noi au diversificat și modernizat mijloacele de expresie, „potențând viguros romanitatea specifică”⁸ a limbii române. O altă parte de lingviști propune o definiție mai justificată pentru noțiunea de neologism. Astfel, pornind de la ideea că „termenul *neologism* {cuvânt nou} cunoaște două accepții: în sens larg, este *neologism* orice cuvânt nou, împrumutat sau creat prin mijloace interne; în sens restrâns, numai cuvântul străin, împrumutat la o dată nu prea îndepărtată, se numește *neologism*”⁹, se propune de a fi considerate „*neologisme* cuvintele împrumutate în perioada de timp acoperită de conceptul *limbă română contemporană* și despre care vorbitorii au conștiința că sunt cuvinte noi”¹⁰, din care motiv „un cuvânt este neologism atâta timp cât este simțit ca o noutate, iar caracterul neologic al cuvintelor cunoaște diferite grade, dacă privim lucrurile de pe pozițiile evoluției limbii. La stabilirea acestei gradații trebuie avut în vedere criteriul timpului și al frecvenței. Cu cât un cuvânt se învechește și are circulație largă, cu atât se pierde aspectul său de inovație”¹¹.

Cu o semnificație similară, în prezent se folosește sintagma „cuvânt recent”. În majoritatea limbilor, termenul „neologism” se aplică în principiu la toate inovațiile

din vocabular: vocabule arhaice reluate în epoca modernă, termeni străini și cuvinte autohtone apărute la o dată recentă. Cu un sens apropiat de cel al termenului „neologism” și „cuvânt recent”, este folosită și îmbinarea „cuvânt străin”. Prin analogie cu situația din lingvistica occidentală, în lingvistica română se vorbește tot mai frecvent de *lexicul savant* sau *de fondul savant, livresc*, avându-se în vedere cuvintele împrumutate pe cale livrescă din unele limbi străine (latina clasică, greacă, franceză, italiană, germană, engleză, inclusiv din varianta ei americană). Astfel, dezvoltarea permanentă a societății, a științei și tehnicii impune apariția în vocabularul oricărei limbi a numeroși termeni care exprimă noțiunile și direcțiile acestei dezvoltări. Tocmai aceste unități constituie „*fondul savant*, numit astfel pentru că s-a format din cuvintele împrumutate, în marea lor majoritate, pe cale livrescă, odată cu obiectele și noțiunile denumite”¹².

În concluzie, suntem în drept să susținem ideea că termenul *neologism* urmează să fie rezervat numai pentru cuvintele împrumutate de curând dintr-o limbă străină, pentru cele formate pe teren românesc cu ajutorul resurselor interne de derivare sau calchiate după modele străine, iar celelalte unități lexicale urmează să fie repartizate la straturile lexicale corespunzătoare (vocabularul comun sau esențial, lexicul științific și tehnic, vocabularul regional, profesional etc.). Referitor la limba franceză, s-a demonstrat că „dacă se formează sau intră în franceză cuvântul trebuie să ia caracterele unui cuvânt «francez», fie fizionomia de cuvânt nonsavant, fie fizionomia de cuvânt savant, întrucât lexicul nostru se împarte începând cu ultima perioadă a Evului Mediu în aceste două tipuri”¹³. Se știe că în română a avut loc un proces similar și, ca urmare, vorbitorii limbii române fac distincția dintre cuvintele vechi sau străvechi ale limbii, care se deosebesc mai ales prin aspectul lor fonetic, și cuvintele intrate în limbă pe cale savantă sau livrescă, care de asemenea au o formă fonetică distinctă în raport cu cele neoașe. Din aceste considerente suntem de părere că este inoperantă utilizarea termenului *neologism* (cu o semnificație atât de extinsă, cunoscută numai în lingvistica română) pentru a numi aceste *unități lexicale savante*, iar termenul *neologism* urmând să-l limităm la denumirea cuvintelor intrate recent în limbă fie dintr-o limbă străină, fie cele formate în română, fie cele calchiate după unele modele străine. În ceea ce privește îmbinarea „cuvinte străine”, aceasta este rațional să fie utilizată în sensul ei direct și să fie rezervată numai cuvintelor luate din alte limbi cu tot cu ortografia și ortoepia originară, fără a se fi acomodat la normele fonetice și morfologice ale limbii române.

Examinând modul de funcționare a lexicului livresc sau savant din creația lui Grigore Vieru, constatăm că acesta face parte din cele mai variate stiluri ale limbii: literar, publicistic, popular, familiar, științific, tehnic etc. Mai mult, o mare parte din aceste unități lexicale numite neologice a pătruns în limbajul comun al vorbitorilor de limbă română. Și încă un aspect de importanță deosebită. O parte considerabilă a așa-ziselor neologisme a intrat în română odată cu primele monumente literare scrise în română, avându-se în vedere cărturari de talia lui Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanu, Dimitrie Cantemir, cronicarii moldoveni și cei munteni¹⁴.

Evident, **unitățile lexicale livresști sau savante** au o frecvență extrem de redusă în poezia lui Grigore Vieru, constituind un total de 242 de unități, și anume: *abecedar*,

a agita, alfabet, a alia, alianță, a anunța, arbore, a aresta, armonie, aromă, artist, astru, atent, aureolă, autobiografic, balcon, banană, a bandaja, barbar, brazilian, cabrat, caligrafic, calm, carpatic, cascadă, celulă, centură, cert, chipiu, chitanță, circ, clar, cleric, clovn, combină, a compara, a constata, cor, cosmic, cosmos, coșmar, a crea, crimă, criminal, cristal, a (se) crucifica, culoare, cultură, cupă, curaj, dalie, a dansa, demn, a desena, destin, a detesta, a deveni, a devora, dezertor, diamant, difuzor, discurs, a dispărea, doctor, a dresa, a dura, ecou, eliberat, erou, a evada, excepție, a exista, fabrică, fals, festin, festival, flamura, fluviu, a forma, formular, frază, funerar, gazelă, general, geniu, glacial, glob, glorie, glorios, grațios, grav, grilaj, grotă, harpă, hartă, idee, a (se) ilumina, iluzie, imens, a imita, imperiu, indiferent, infinit, interior, internaționalist, a inventa, invers, istorie, jonglor; lamă, latin, latinitate, laur, liană, liber, libertate, lichid, liră, litanie, literă, lotus, lucid, a marca, martir, matern, matinal, medalie, metaforă, metal, metalic, militar, minut, mioritic, mirt, mister, mit, mizerie, modă, a modela, modernist, monedă, motor, muzică, natură, național, neant, nectar, nord, nordic, ocean, omonim, onor, oră, orb, orchestră, orfan, origine, paradis, patrie, patrulă, patrușed, a pava, penel, perfect, a picta, plagă, planetar, planetă, popular, populație, plus, poem, poet, poetic, popor, postură, problemă, a profana, profesiune, profet, proiect, promisiune, proverb, providență, a pudra, punct, radio, a refuza, a remodela, a respecta, a respira, respirație, a reuși, revistă, rubin, sacrificat, a salva, secret, secundă, sidefat, simfonie, simplu, sinistru, soldat, somnambul, spațiu, a spera, speranță, spion, splendoare, stampă, stemă, stimă, sudic, superb, a suporta, șasla, șef, șervet, templu, a termina, timp, transplantare, a traversa, tricolor, troleibuz, trompetă, umanizare, uniform, univers, universal, urban, uzină, vagon, verb, vers, victorie, victorios, a vizita, viziune, vot.

2.4. În fine, este cazul să constatăm că poezia lui Grigore Vieru se impune și prin prezența, fie și limitată din punct de vedere cantitativ, a unor a) **variante populare sau regionale** – *aci, acuma, aista, alătura, asemenea, atuncea, bejenie, a cerca, gadină, mumă, naintea, preget, ram, rărunchi, robaci, sălbatec*; b) **regionalisme** – *blid, fragă, harbut, hultan, lampac, mărite (Arghezi), mășcat, omăt, pelincă, pită, țarnă*; c) **semantisme regionale** – *ce n-a dovedit nici tata = n-a reușit, n-a apucat, n-a izbutit nici tata*; d) **substantive adjectivizate, unele folosite la gradul comparativ** – *mire bărbat, vinul e mai vin, prânzul e mai prânz*; e) **verbe la infinitiv fără a**, după modelul graiului muntenesc – *Nu știu scoate coșul gol*; sau *nu ai vreme Zidi o nouă casă*; *noi nu știm trăda*; f) **forme verbale regionale** – *să lucre, asfinte soarele*; g) **formații poetice** – *nea*; h) **formații ocazionale** – *nestrăin*.

3. Dacă vine vorba de funcția stilistică a procedeelelor semantice în poezia lui Grigore Vieru, constatăm că cel mai frecvent este utilizată în acest scop **antonimia**, fiind edificatoare în această ordine de idei următoarele exemple: *curajul de a trăi – curajul de a muri, a înclua – a descuia, a înhăma – a deshăma, În noaptea cea rece, În ziua mai caldă, legat la bine și la rău, Mai bine ar vorbi În lume florile Iar omul ar tăcea!, mare – mic, a petrece – a întâlni, a pleca – a veni, scurt – lung, Soarele nu poate fi Silit să răsară! Soarele nu poate fi Silit să apună!, steaua coboară – valul tot suie, suflet scăzut – idee înaltă, suie frunză, urcă ram, viață – moarte.*

4. O calitate distinctă a poeziei lui Grigore Vieru este oralitatea ei, fapt ce-i atribuie o muzicalitate remarcabilă și o posibilitate de memorare inegalabilă. În această ordine de idei este concludentă utilizarea luxuriantă a **diminutivelor** și, foarte rar, a **augmentativelor** – *albinuță, aripioară, bisericuță, bucătea, bucățică, căluț, cămășuță, cărăruie, căscioară, căsuță, clopoțel, cruciuliță, cumincior, frățior, fuguța, ghiocel, grăuraș, greieraș, iepuraș, lăbuță, măicuță, măsuță, mânuță, mititel, oușor, păsărică, pernuță, picioruț, plăpumioară, ploiță, prăguț, rămurică, săbioară, săniuță, scăunel, soldățel, soldățoi, subțirel, tăticu, văcuță, vrăbiuță*, a **interjecțiilor și onomatopeelor** – *Tu mă iartă, o, mă iartă, Casa mea de humă, tu; Dar prin alte case, iată, Eu lumina o presor; Ți-am luat-o și pe mama Și-ați rămas acuma, ia, Vai, nici tu în rând cu lumea Și nici orășancă ea; Speria-veți bezna: „Hau!”; Oh, și crede-așa într-Însul...; Au, ai, Umbra păsării-n amiază Palma mamei bandajează!; Oh, mamele noastre, Mamele!; Huideo, potaie!*

5. Așadar, fără a lua în calcul instrumentele gramaticale (prepozițiile, conjuncțiile și verbele auxiliare) și pronumele, în poezia lui Grigore Vieru am atestat 1 994 de cuvinte de uz general, dintre care 981 de substantive, 543 de verbe, 455 de adjective și 105 adverbe. În același timp, poezia lui cuprinde 242 de cuvinte livrești, care în majoritatea lor absolută au pătruns în lexicul uzual, 44 de formații diminutive și augmentative, 28 de unități populare sau regionale și 16 arhaisme. Făcând abstracție de vocabularul popular, regional și arhaic, constatăm că vocabularul uzual al poeziei lui Grigore Vieru este constituit din 2 280 de unități lexicale. Chiar dacă nu sunt luate în calcul aici prepozițiile, conjuncțiile, verbele auxiliare și pronumele, cantitatea de cuvinte din poezia lui Grigore Vieru este aproape egală cu volumul de unități lexicale din fondul uzual al limbii franceze, determinat de G. Matoré, – 2 581 de cuvinte uzuale¹⁵ și cu volumul de cuvinte identificat de Maria Iliescu – 3 040 de cuvinte din fondul lexical fundamental, dintre care 1 760 de substantive, 447 de adjective, 631 de verbe, 114 adverbe, 38 de pronume, 29 de prepoziții și 21 de conjuncții¹⁶. Situația lexicului uzual din poezia lui Grigore Vieru vine să confirme concluziile lui I. Iordan și Vl. Robu, care au constatat că, pentru necesitățile curente de comunicare, un vorbitor obișnuit are nevoie de circa 3-4 000 de cuvinte, ceea ce reprezintă doar 12,5 – 16% dintr-un inventar de 50 000 de unități lexicale înregistrate în dicționarele curente, iar din cele 3-4 000 de cuvinte, 1 000 de unități sunt cele mai frecvente și reprezintă 85% din numărul de cuvinte ale unui text dat¹⁷.

5.0. În urma examinării stratificării funcționale a lexicului din poezia lui Grigore Vieru, am ajuns la concluzia că vocabularul acesteia nu se impune prin abundență cantitativă, corespunzând din acest punct de vedere unui vorbitor de română cu un nivel mediu de cultură generală. Mai mult, poezia lui Grigore Vieru nu abundă nici în metafore, nici în figuri de stil deosebite și nici în construcții gramaticale rare. Acestea fiind constatate, apare în mod firesc următoarea întrebare: în ce constă farmecul, poeticitatea, plasticitatea, inefabilul operei lui poetice? Rămâne să admitem că vocabularul uzual al limbii române dispune de un potențial poetic inepuizabil, nevalorificat până acum, capabil să exprime tot spectrul de trăiri proprii omului modern prin noutatea, originalitatea și ineditul combinării, împerecherii și conjugării elementelor lexicale.

5.1. Se știe că unitățile din fondul lexical fundamental sunt în totalitatea lor cuvinte polisemantice și dispun de o structură semantică deosebit de ramificată, fiind în același timp încărcate de sarcini poetice interminabile și de idei infinite, susceptibile să exprime tot spectrul de probleme materiale și spirituale din trecut, prezent și viitor. Mai mult, cuvântul inclus în limbajul poeziei încetează a fi o simplă unitate denominativă și, obținând anumite valențe poetice, capătă statutul de element poetic. Astfel, în opinia lui Lucian Blaga „cuvintele, prin sonoritatea, ritmul, muzicalitatea, prin poziția lor în frază etc. dobândesc în limbajul poetic virtuți și funcții, pe care nu le au ca simple expresii cotidiene” și, în consecință, „în limbajul poetic cuvintele nu sunt numai expresii, ci sunt corpuri, substanțe, care solicită atenția”, din care cauză „stările sufletești exprimate în poezie câștigă, datorită acestor virtuți actualizate ale cuvintelor, potența unui mister revelat în chip definitiv”¹⁸. Pornind de la ideea că toate cuvintele limbajului poetic devin „revelatorii prin însăși substanța lor sonoră și prin structura lor sensibilă, prin articularea și ritmul lor”, fără a exprima „numai ceva prin conținutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăși materia, configurația și structura lor materială”, Lucian Blaga ajunge la concluzia că „limba poetică nu întrebuițează cuvintele numai pentru darul lor expresiv-conceptual, ci și pentru unele virtuți latente ale lor, pe care tocmai poetul știe să le actualizeze”¹⁹. Aceasta fiind situația cuvântului inclus în limbajul poetic, putem explica gradul înalt de poeticitate al poeziei lui Grigore Vieru, care nu se datorează selectării unui lexic cu valențe poetice deosebite și nici utilizării unor figuri de stil căutate și metafore revelatorii, ci se obține din cuvinte obișnuite, uzuale, încărcate cu virtuți ce „țin de substanța sonoră și ritmică ca atare” și, ca urmare, „cuvântul «poetic» este în materialitatea sa desigur altceva decât o stare emotivă sau un gând”, prezentând „în materialitatea sa și ceva analogic stării emotive sau gândului”. Tocmai din aceste considerente „limbajul poetic este prin urmare prin latura sa materială, ritmică și sonoră ca atare, ceva «metaforic»”²⁰. De altfel, regretatul critic literar Mihail Dolgan a descifrat esența limbajului poetic, definind poezia în calitate de metaforă²¹. Cu alte cuvinte, limbajul poetic ca stare sau trăire intimă, ca mister specific uman este prin esența sa o metaforă, „chiar și atunci când nu utilizează metafore propriu-zise”²².

5.2. Așadar, limbajul poetic se diferențiază substanțial de limbajul prozei cotidiene tocmai prin faptul că „în calitate de lume sonoră și ritmică, devine icoana miraculoasă a unor stări sau lucruri, exprimate de altă parte și conceptual” prin acest limbaj, din care motiv limbajul poetic are un pronunțat caracter sugestiv, adică nu este doar expresiv, ci și revelatoriu, din care cauză limbajul poetic poate fi investit „cu epitetul «metaforicului»”, indiferent că utilizează sau nu metafore propriu-zise²³.

Întru susținerea celor afirmate anterior cu privire la esența limbajului poetic, sunt edificatoare poemele celui care se autodefinea „poet cu lira-n lacrimi”, *Făptura mamei* și *Nu am, moarte, cu tine nimic...*, care sunt profund metaforice prin subtextul lor emotiv, expresiv, sonor, ritmic și conceptual, fără ca autorul să facă uz de metafore propriu-zise: *Ușoară, maică, ușoară, / C-ai putea să mergi călcând/ Pe semințele ce zboară/ Între ceruri și pământ.// În priviri c-un fel de teamă, / Fericită totuși ești –/ Iarba știe cum te cheamă, / Steaua știe ce gândești și Nu am, moarte, cu tine nimic, / Eu nici măcar nu te urăsc/ Cum te blestemă unii, vreau să zic, / La fel cum lumina pârăsc.// Dar ce-ai face tu și cum ai trăi/*

*De-ai avea mamă și-ar muri,/ Ce-ai face tu și cum ar fi/ De-ai avea copii și-ar muri?!//
Nu am, moarte, cu tine nimic,/ Eu nici măcar nu te urăsc./ Vei fi mare tu, eu voi fi mic,/
Dar numai din propria-mi viață trăiesc.// Nu frică, nu teamă –/ Milă de tine mi-i,/
Că n-ai avut niciodată mamă,/ Că n-ai avut niciodată copii.*

Poemul *Pădure, verde pădure* de asemenea constituie, prin esența sa intimă, o metaforă vastă, fără ca metafora lexicală să fie prezentă: *Draga i-a fugit cu altul./ S-a ascuns în codru. Uuu!/ El a smuls pădurea toată,/ Însă n-a găsit-o, nu.// Semănă pădurea toată,/ Din grâu azime-a gătit/ Și-o corabie-și cioplise/ Din stejarul prăvălit.// Și-o corabie-și cioplise/ Și-n amurgul greu, de stânci,/ A plecat pe mări, s-o uite,/ Clătinat de ape-adânci.// A plecat pe mări, s-o uite,/ Dar sub lună, dar sub stea,/ Răsărea la loc pădurea,/ Iar corabia-nfrunzea.*

5.3. Analizând poezia lui Grigore Vieru, criticul literar Mihai Cimpoi explică autenticitatea liricii acestuia prin exploatarea arhetipurilor²⁴ poetice populare, de tipul *mamă, izvor, patrie, iubită, femeie, Țară, Prut, Carpați, Mihai Eminescu* etc., etc. În pofida faptului că Lucian Blaga consideră arhetipurile ca fiind mai curând de natură biologică, decât umană²⁵, totuși cei mai mulți filosofi ai culturii recunosc existența arhetipurilor în artă, inclusiv în poezie. Astfel, în viața sufletească a omului arhetipurile se manifestă ca reprezentări însoțite de un puternic halo afectiv și treptat arhetipurile pot obține o relativă independență și să înceapă a lucra pe cont propriu, și ca urmare a acestui fapt atestăm existența unor arhetipuri cu statut de *nucleu*, în jurul cărora prind ființă și se încheagă reveriile, fanteziile, visurile²⁶, arhetipurile nefiind decât niște constructe, „fantasme” imaginare, care joacă rolul unor centre de cristalizare a vieții sufletești, al unor icoane plastice sau reprezentări concentrate. Cu alte cuvinte, acestea constituie „un fel de *memorie ereditară*, prin intermediul căreia «chipurile», «arhetipurile» s-ar transmite din generație în generație”²⁷. Este cunoscut faptul că în conștiința mai multor bărbați este prezentă imaginea „arhetipică” a femeii, iar în viața psihică a femeii – imaginea „arhetipică” a bărbatului. Mai mult, în folclorul românesc sunt prezente următoarele arhetipuri: *vrajitorul, eroul, tata, mama, șarpele, phalusul* etc., etc.

Cele mai reprezentative arhetipuri din poezia lui Grigore Vieru sunt: *aburul, aerul, albina, amurgul, apa, apusul, arborele, aripă, băiatul, bărbatul, bătrânul, bătrânețea, bunicii, bobul, bradul, busuiocul, calul, casa părintească, căprioara, căsuța de la țară, câinele, cerul, cetina, cicoarea, ciocârlia, copilul, copilăria, codrul, cuptorul și curtea casei, curcubeul, destinul, Domnul, fata, fecioara, feciorul, femeia, fereastra, fiul, floarea, focul, fratele, frăția, frunza, gospodarul, grădina, izvorul, întunericul, jăraticul din vatră, lăicatul, leagănul, leul, luceafărul, lumânarea, lumina, luna, lunca, lupul, mama, marea, mielul, mirele și mireasa, moșii, moșia, muntele, nașterea, neamul, nepoții, nunta, pământul, părinții, ploaia, poiana, poarta, pragul, prietenii, privighetoarea, pruncii, răcoarea, râul, roua, rudele, sămânța, scânteia, seceta, soarele, soarta, sora, soția, spicul, stânca, steaua, stejarul, străbunii, strămoșii, tata, teiul, vatra strămoșească, văduvele, vipera, vulturul* etc., etc., toate aceste imagini arhetipale având o aureolă poetică specifică, conservată în subconștientul nostru plin de zbuciumul istoriei, de vicisitudinile sorții și de adver-

sitatea circumstanțelor existențiale. Tocmai acest potențial arhetipal, poate chiar mitic, atribuie lexicului uzual românesc un grad sporit de poeticitate, limba română devenind în felul acesta o limbă eminentemente poetică.

5.4. Poezia lui Grigore Vieru poate fi definită drept o suprametaforă sau drept o metaforă suprasedimentală, deși ea conține și o cantitate importantă de metafore lexicale. În linii mari, distingem trei tipuri structural-semantic de metafore: 1) metafore-comparații (*bujor de fată* „fată ca un bujor”), 2) metafore-substitute (*creastă* „prelungire carnoasă, de culoare roșie de pe capul unor păsări” și *creastă* „parte superioară a unui obiect înalt”) și 3) metafore-caracterizări (*porc* „animal domestic, de talie medie” și *porc* „om mârșav, infam, lipsit de bună cuviință”). Din punct de vedere structural-semantic toate tipurile date de metaforă pot fi reduse la două: 1) metafore care se caracterizează prin actualizarea simultană a ambilor termeni – și a celui direct și a celui figurat; 2) metafore care se caracterizează numai prin actualizarea termenului figurat, în prima clasă Lucian Blaga incluzând metaforele plasticizante, iar în cea de-a doua – metaforele revelatorii²⁸. În poezia lui Grigore Vieru am atestat ambele tipuri de metaforă: *cicoarea ochilor*; *Izvoare – / Săbii sub floare!* și *Râde cerul albăstrui, / Curcubeul – gura lui!*

6. La finele notelor noastre marginale asupra lexicului poeziei lui Grigore Vieru, suntem în drept să formulăm următoarele concluzii:

– poezia lui Grigore Vieru conține, în linii generale, unități de vocabular aparținând fondului lexical fundamental sau uzual, iar celelalte straturi funcționale ale lexicului (popular, familiar, regional, științific etc.) fiind insignifiante, cu excepția unor elemente din lexicul livresc care au pătruns în fondul uzual;

– deși din punct de vedere cantitativ lexicul poeziei lui Grigore Vieru nu depășește cantitatea medie de cuvinte de care dispune un vorbitor de română cu un nivel mediu de cultură, vocabularul poetului este suficient pentru a exprima cele mai intime sentimente și mai sublime trăiri umane;

– devenind elemente ale limbajului poetic, unitățile lexicale obțin valență și potențial expresiv, sonor, ritmic și conceptual suplimentar, de care nu dispun cuvintele din dicționare;

– valoarea expresivă a poeziei nu constă eminentemente din abundența de metafore și de figuri de stil, ci, mai curând, își are originea în prezența limbajului poetic, în care unitățile lexicale, în paralel cu forma și conținutul lor curent, dispun de poeticitate, determinată de sonoritatea, ritmicitatea și expresivitatea lor specială;

– ca urmare a acestui fapt, poezia lui Grigore Vieru este considerată ca fiind de o imensă și autentică valoare artistică nu atât din cauza abundenței de metafore și figuri de stil, cât din motivul includerii cuvintelor uzuale în limbajul poetic;

– creația poetică a lui Grigore Vieru nu se reduce la utilizarea metaforelor lexicale, întrucât chiar limbajul poetic al poeziei lui este o metaforă superioară, de natură suprasedimentală;

– poeticitatea lexicului uzual al limbii române se datorează, în cea mai mare parte, imaginii arhetipale de care dispune aproape orice cuvânt românesc;

– lexicul limbii române dispune de un potențial poetic și expresiv inepuizabil, așa încât limba română poate fi definită drept un limbaj prin excelență poetic.

Note bibliografice

¹ Enumerăm în continuare unele exegeze mai valoroase: Mihail Dolgan, *Creația lui Grigore Vieru în școală*. Chișinău: Editura Lumina, 1984; Mihai Cimpoi, *Grigore Vieru, poetul arhetipurilor*. Iași: Princeps Edit, 2009; Stelian Gruia, *Poet pe Golgota Basarabiei*. București: Editura Eminescu, 1995; Fănuș Băileșteanu, *Grigore Vieru, omul și poetul*. București: Editura Iriana, 1995; Nelly Samoil, *Structuri metaforice în lirica lui Grigore Vieru*. Chișinău, 2003; Theodor Codreanu, *Duminica Mare a lui Grigore Vieru*. Chișinău: Litera Internațional, 2004; *Grigore Vieru, poetul*. Colecția Academica. Chișinău: Editura Știința, 2010.

² Grigore Vieru, *Taina care mă apără. Opera poetică*. Ediție critică. Ediție realizată de Grigore Vieru și Daniel Corbu. Itinerar biografic și bibliografic de Daniel Corbu. Prefață de Mihai Cimpoi. Postfață de Theodor Codreanu. Iași: Princeps Edit, 2008, 684 p.

³ Tot acolo, p. 5.

⁴ Tot acolo, p. 5.

⁵ Tot acolo, p. 6.

⁶ Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p.277.

⁷ Analiza lexicului creației lui Grigore Vieru se limitează la poezia acestuia și s-a realizat după: Grigore Vieru, *Taina care mă apără. Opera poetică*. Ediție critică. Ediție realizată de Grigore Vieru și Daniel Corbu. Itinerar biografic și bibliografic de Daniel Corbu. Prefață de Mihai Cimpoi. Postfață de Theodor Codreanu. Iași: Princeps Edit, 2008, p. 29-367.

⁸ Florin Marcu, *Prefață, în Marele dicționar de neologisme*. București: Editura Saeculum I.O., 2000.

⁹ Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Op. cit.*, p. 310.

¹⁰ Ibidem, p. 310.

¹¹ Ibidem, p. 310.

¹² Ivan Evseev I., Vasile Șerban, *Vocabularul românesc contemporan*. Timișoara: Editura Facla, 1978, p. 126.

¹³ R.-L. Wagner, *Les vocabulaires français. I. Définitions – Les dictionnaires*. Paris: Didier, 1967, p. 31.

¹⁴ Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*. Cluj-București, 1937, p. 376-377.

¹⁵ Georges Matoré, *Histoire des dictionnaires français*. Paris: Librairie Larousse, 1968, p. 225.

¹⁶ A se vedea: Ivan Evseev I., Vasile Șerban, *Op. cit.*, p. 127-128.

¹⁷ Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Op. cit.*, p. 279.

¹⁸ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*. București: Editura pentru literatură universală, 1969, p. 314.

¹⁹ Ibidem, p. 314.

²⁰ Ibidem, p. 314.

²¹ Mihail Dolgan, *Metafora este Poezia însăși: (Investigații ale imaginarului și poeziei figurative)*. Chișinău, 2009.

²² Lucian Blaga, *Op.cit.*, p. 314-315.

²³ Ibidem, p. 315.

²⁴ Mihail Cimpoi, *Op. cit.*

²⁵ Lucian Blaga, *Aspecte antropologice*. Ediție îngrijită și prefață de Ion Maxim. Postfață de Al. Tănase. Cluj: Editura Facla, 1976, p. 176.

²⁶ Ibidem, p. 171.

²⁷ Ibidem, p. 168.

²⁸ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*. București: Editura pentru literatură universală, 1969, p. 277.

Institutul de Filologie
(Chișinău)